

Etikos sąvokos vartojimas viešajame administravime ir jurisprudencijoje

Saulius Kanišauskas

*Lietuvos teisės universitetas
Ateities g. 20, LT-2057 Vilnius*

Poleminio pobūdžio straipsnyje aptariamas „etikos“, „dorovės“ ir „moralės“ sąvokų vartojimas viešajame administravime, jurisprudencijoje ir akademinėje aplinkoje. Vadovaudamasis klasikine (aristoteline) etikos, kaip filosofinės dorovės teorijos, samprata, autorius pateikia šaržuotą Seimo etikos ir procedūrų komisijos posėdžio „stenogramą“. Autoriaus požiūriu, daugeliu atvejų vietoje sąvokos „etika“ reiktų vartoti lietuvišką sąvoką „dorovė“ („dora“) arba bent tarptautinę sąvoką „moralė“, vietoje „etikos kodekso“ reiktų vartoti „elgesio kodekso“ arba „dorovės“, „moralės kodekso“ sąvokas. Jeigu kalbama (rašoma) išties apie etikos problemas, autoriaus manymu, reiktų apibrėžti, kuria etikos, kaip dorovės (moralės), filosofine teorija vadovaujamosi.

Pagrindinės sąvokos: *dorovė (dora), moralė, etika, kodeksai, komisijos.*

Keywords: *Lithuanian concept „dorovė“, morality, ethics, commissions.*

Apie straipsnio tikslus arba

Ar etiška vartoti etikos sąvoką tada, kai to nereikia?

Šis straipsnis – poleminio pobūdžio. Jo tikslas – ne atsakyti į keliamą klausimą, o paklausti: ar dera (o jei dera, tai kur, kada ir kaip) vartoti *etikos* sąvoką viešajame administravime, politikoje, jurisprudencijoje?

Straipsnio adresatas – ne tik administratoriai, politikai, juristai, bet ir akademinė visuomenė, rengianti būsimus specialistus.

Politikais tampa žmonės, nebūtinai turintys aukštąjį išsilavinimą. Jų įsitikinimai, mąstymo stilius, žinios, kalba, elgesys reprezentuoja tą visuomenės dalį, kuri juos, kaip savo atstovus, išrinko valdyti šalį ar savivaldybes. Nors politinės veiklos standartai gana aukšti, tačiau atstovaujamosios demokratijos principas mus verčia toleruoti kartais net akivaizdų kai kurių politikų neišprusimą ir kvestionuotiną jų viešą elgesį. Valstybės tarnautojais, viešaisiais administratoriais, juristais tampama tik įsigijus aukštąjį (paprastai universitetinį) išsilavinimą. Šie asmenys – jau specialistai, turintys ir privalantys turėti specialių žinių, galintys (ir privalantys) derinti politikų daromus sprendimus su jau esančiomis juridinėmis ir valdymo normatyvinėmis sistemomis. Be abejo, toks derinimas yra nepaprastai sunkus vien dėl to, jog

pasak D. F. Thompsono, pati administravimo prigimtis trukdo reikštis administratorių moralinei nuomonei, jog santykiai tarp politikų ir administratorių dažnai yra grindžiami visiškai priešingais požiūriais į tuos santykius. Šie požiūriai įvardyti kaip *neutralumo etika* ir *struktūros etika* [16]. Egzistuoja daugybė ir kitų rimtų problemų, aptariamų specialioje literatūroje [pvz., 18].

Kaip minėta, šiame straipsnyje keliamas tik vienas klausimas, o specifinės dorovinio elgesio viešajame administravime, jurisprudencijoje ir politikoje problemos bus minimos tik tiek, kiek jos susijusios su aptariamu klausimu. Etikos problemos psichologiniu požiūriu jau yra aptartos straipsnio autoriaus knygoje [Žr. 7].

Straipsnio adresu pasirinkta akademinė visuomenė todėl, kad būtent universitetai rengia būsimus administratorius, juristus ir net politikus. Formalusis universitetinis išsilavinimas suponuoja beveik vienodus valstybės pripažintus standartus, tarp jų ir terminų, sąvokų vartojimo standartus. *Etikos* sąvokos, su kuria giliau susipažįstama būtent universitetinėse studijose, realus (net ir akademinuose leidiniuose) vartojimas neatitinka jos esmės. Kartais ši sąvoka vartojama netgi *etiketo* prasme, o tai visiškai netoleruotina. Pastarasis teiginys ir bus šio straipsnio pagrindinė tezė bei galimų diskusijų objektas. *Etikos* sąvokos vartojimą reiktų „standartizuoti“. Tą turėtų pradėti daryti (iš tiesų procesas ilgas) pir-

miausia akademinė visuomenė, ypač etikos, filosofijos ir artimų joms disciplinų dėstytojai. Tai, ko išmokstama universitetuose, be jokios abejonės, daro įtaką net ir politiniams sprendimams, visuomenės intelektualinei kultūrai.

Žinoma, šiuos teiginius galima kvestionuoti, tačiau svarbiausiu šio straipsnio tikslu laikomas polemikos „išprovokavimas“, nes tik joje išsikristalizuoja ne tik požiūrių esminiai skirtumai, bet ir tolimesnių paieškų gairės.

Poleminis straipsnio pobūdis veikia ne tik jo stilių (kartu ir asmenvardžių šaržuotoje straipsnio dalyje rašymą taip, kaip jie paprastai vartojami šnekamojoje lietuvių kalboje), bet ir tam tikrą „moksliskumo kriterijų“ nepaisymą. Jis susijęs su tuo, jog mokslinių straipsnių autoriams yra keliamas reikalavimas remtis tik originaliais literatūros šaltiniais, o ne „vadovėline“ medžiaga. Vis dėlto man tenka remtis ir ta literatūra, kuria naudojasi studentai [pvz., 1; 12; 14; 20]. Tačiau tai yra natūralu, nes neįmanoma rašyti (kalbėti) apie *akademinės filosofinės (etinės) problemas* ir nesiremti *akademinėse studijose* naudojama literatūra. Yra ir rimtesnė priežastis, verčianti mane remtis šia literatūra. Klausimas, kaip, kur ir kada dera vartoti *etikos* sąvoką, suponuoja kitą kur kas svarbesnį klausimą: kas yra *etika*, ką *etikos* sąvoka reiškia?

Etikos istorija byloja, kad ši sąvoka ne tik pakaitomis buvo ir yra vartojama su tokiomis sąvokomis kaip *moralė*, *dorovė*, bet, bėgant laikui, įgydavo vis naujų prasmų. Jau vien todėl antrasis klausimas yra gana problemiškas. Skirtingose visuomenėse ir skirtingais laikmečiais atsakymas į šį klausimą skyrėsi. Kai keliame aptariamą klausimą dabar, t. y. XXI a. pradžioje, ir kai ieškome teiktų *etikos*, *moralės*, *dorovės* sąvokų būtent *dabartinės* visuotinės sampratos, vieninteliu patikimu tų paieškų šaltiniu turime laikyti dabartinius žodynus, žinytus, mokomąsias priemones, vadovėlius. Šią išvadą siūlo T. Kuhno pateikta paradigmos samprata [žr. plačiau 7, p. 98–105]. Tai, kas yra „paradigmiška“, t. y. konkrečiu laikmečiu visuotinai priimta, pasak T. Kuhno, galop patenka į vadovėlius, žinytus, žodynus bei kt. ir reprezentuoja to laikmečio nusistovėjusius („standardizuotus“) požiūrius. Būtent todėl, kad būtų išaiškintas *etikos* sąvokos vartojimo viešajame administravime ir jurisprudencijoje korektiškumas, pirmiausia tenka remtis paradigmine literatūra, t. y. net vadovėliais, mokomąja medžiaga.

Pagaliau trečiasis šio straipsnio tikslas – įtikinti, jog net ir dabar yra aktualus garsusis *Okamo skustuvo* principas, reikalaujantis „nedauginėti esmių“. Kur kas anksčiau nei W. Okamas ši

principą pristatė Tomas Akvinietis: „...kas gali būti padaryta naudojant mažiau pradmenų, nedaroma naudojant daugiau“ [17, p. 11]. Aptariant *etikos* sąvokos problemą, šį principą galima suformuluoti taip: *visais atvejais, kai galima vartoti dorovės, moralės ir net elgesio sąvokas, nedera vartoti etikos sąvokas*.

Apie „etikos komisijos“ darbą – tokį, koks jis turėtų būti...

I sivaizduokime maždaug tokią šalies Seimo etikos ir procedūrų komisijos posėdžio stenogramą:

Pirmininkas: Labas rytas, kolegos. Šiandieną mūsų darbotvarkėje vienas klausimas. Seimo X frakcija suabejojo dėl Seimo nario Y moralinio elgesio ir jo etikos. Mūsų komisijos veiklos kryptys nurodo, jog *moralinio elgesio* ir *etikos* problemų svarstymas yra laikomas pirmaeiliu uždaviniu (žr. www.lrs.lt/komisijos), todėl posėdis sušauktas skubos tvarka. Seimo narys Y kaltinamas tuo, kad jis nesumokėjo už suteiktą jam patalpų nuomą, be to, jo bute dažnai vyksta pernelyg triukšmingos išgertuvės. Siūlau iš pradžių aptarti pirmą kaltinimą. Prašau pasisakyti.

I komisijos narys: Žvelgiant iš teleologinio etikos principo, kolegos Y nesusimokėjimo už patalpas padariniai nėra tokie jau baisūs. Seimas kol kas nebankrutuoja, todėl kolegos Y mokėjimų atidėjimas mėnesiui ar dviem Seimo biudžetui jokių blogų padarinių nesukels.

II komisijos narys: Aš kategoriškai nesutinku su ką tik išsakyta nuomone. Teleologinis principas yra implikuotas utilitaristinėje etikoje, o ją, kaip visiems žinoma, aštriai kritikavo Karolis Voityla, dabartinis Katalikų Bažnyčios vadovas. Mes, katalikiška šalis, popiežiaus požiūrį turime gerbti. Etika apskritai negali ir neturi būti grindžiama teleologiniu principu. Vienintelės teisingos yra deontologinės pozicijos: poelgiai gali būti moralūs ar amoralūs tik patys savaime, visiškai nepriklausomi nuo veiksmų sukeltų pasekmių. Jeigu kolega Y neturi pinigų susimokėti už jam suteiktą butą, jam reikia padėti. Bet jeigu jis nesusimoka tik dėl to, kad neturi sąžinės, jį būtina kuo ryžtingiau pasmerkti, o gal net ir nubausti.

III komisijos narys: Apie kokią sąžinę jūs kalbate, kolega? Ar apie išankstinę, ar apie pavėluotąją? O gal turite omenyje F. Nyčės sąžinės sampratą? Jei jūs kalbate apie šviesiąją sąžinę, tai leiskite jums priminti, jog ne tik Kantas, bet ir Šveiceris buvo įsitikinę, jog „švari sąžinė – tai velnio išmislas“. Vargu ar prasminga kalbėti apie sąžinę, jei jūs ją suprantate ir Tomo Akviniečio

teikta *sapienta* prasme – *scienta* tipo sąžinė neišvengiamai iškreipia pasaulėvaizdį ir kartu *sapienta*, tad kaltinti kolegą tuo, jog jis dėl savo politinių įsitikinimų iš principo atsisako mokėti už jam suteiktas patalpas, būtų neetiška.

IV komisijos narys: Atsiprašau, kolega, bet šis jūsų tvirtinimas galėtų būti teisingas tik heteronominės etikos požiūriu. Tuo tarpu Imanuelis Kantas...

III komisijos narys (nutraukia): Meskit tą Kantą šiukšlių dėžėn! Jo etika jau seniai paseno, o be to, ji yra pernelyg abstrakti, kad galėtų padėti spręsti konkrečias problemas.

IV komisijos narys: Jūs klystate, kolega. Patartčiau susipažinti su naujausia literatūra. Jau ir mūsų bibliotekoje jūs galite rasti itin modernų Teodoro Adorno veikalą „Moralės filosofija“. Jei jūs tą knygą perskaitysite, suprasite, jog Kanto idėjos ne tik nepaseno, bet ir niekada nepasens.

V komisijos narys: Aš manau, kad mūsų svarstymai pernelyg nukrypo nuo pagrindinio klausimo. Kolega Y nesusimokėjo už suteiktas patalpas. Tuo tarpu aš (drįstu manyti, kad ir jūs) susimokame laiku ir reguliariai. Pažvelkime į šį faktą teisingumo aspektu. Argi teisinga, jog dauguma mūsų reguliariai tuštiname savo kišenes, o kolega Y to nedaro?

IV komisijos narys: Jei jūs, kolega, turite omenyje Džono Roulso etinę koncepciją, akcentuojančią teisingumą, tai aš noriu pabrėžti, kad jo darbas „Teisingumo teorija“ pasirodė beveik tuo pat metu, kaip ir minėtas Adorno veikalas, todėl apeliuoti į – tegul ir viešai jūsų neišsakytą – modernumą nederėtų. Aš esu Kanto šalininkas, todėl kategoriškai pareiškiu, jog Roulso koncepcija manęs neimponuoja, o kolegos Y elgesį dera svarstyti tik iš kategorinio imperatyvo pozicijų.

I komisijos narys: Tačiau nepamirškite, kolega, jog šis imperatyvas yra ne kas kita, kaip kinietiškojo „dėsnio li“ ir europietiškosios „auksinės taisyklės“ inversija. Tuo tarpu ir „dėsnio li“, ir „auksinės taisyklės“ praktinis taikymas yra itin kvestionuotinas. Jei čia ir dabar mes bandytume taikyti šią taisyklę, mes išvis turėtume atsiskyti svarstyti kolegos Y elgesį, nes aš, pavyzdžiui, visiškai nenoriu, jog kas nors svarstyto mano elgesį, jei laiku nesusimokėčiau už butą.

Pirmininkas: Kolegos! Kolegos! Truputį nurimkime, nesikarščiuokime. Su problema, kuriuo iš trijų etikos principu – teleologiniu, deontologiniu ar teisingumo – reikia vadovautis, mes susiduriame vos ne kiekviename posėdyje. Aš manyčiau, kad pati Seimo, kaip įstatymų leidėjo, prigimtis reikalauja mūsų dėmesį kreipti pirmiau-

sia į teisingumą ir tiesą, kuri yra teisingumo kriterijus.

II komisijos narys: Atleiskite, tačiau man tenka jūsų paklausti: o *kuria* tiesos koncepcija jūs ketinate grįsti teisingumą? Klasikine atotykiu ar akivaizdumo? O gal koherencijos, gal marksistinė ar bent pragmatinė? Dabar, tarp kitko, labai madinga yra postmodernistinė tiesos koncepcija, juolab kad ekspertų darbas mokamas. Žinoma, vertėtų pagalvoti ir apie situatyvinę tiesos koncepciją...

III komisijos narys: O man į galvą šovė mintis, kad mes čia išvis darome ne tai, ką turime daryti. Juk egzistuoja įstatymai, kuriuos mes patys priimame. Jei pilietis šiurkščiai pažeidžia tais įstatymais reglamentuojamus sandorius, tai reikia ne jo dorą svarstyti, o paprasčiausiai patraukti administracinėn ar net baudžiamojon atsakomybėn.

VI (iki šiol tylėjęs) komisijos narys: Aš pritariu ką tik išsakytai minčiai, juolab kad iki plenarinio posėdžio pradžios liko tik penkiolika minučių. Norėčiau spėti bent puodelį kavos išgerti.

II komisijos narys (ironiškai): Arba ko nors stipresnio...

Komisijos pirmininkas: Kolegos! Kolegos! Etikimės etiškai! (Pauzė) Susirinksime poryt, tuo pačiu laiku. Posėdis baigtas.

Etikos komisija – kokios etikos?

arba

Komentarai apie etikos problemų turinį

Be abejo, pateikta „stenograma“ yra išgalvota ir šaržuota. Tačiau išgirdęs (perskaitęs) apie Seimo ar kokios nors ministerijos, savivaldybės etikos komisijos veiklą, tos komisijos darbą įsivaizduoju maždaug taip, kaip ką tik aprašiau: susėda aplink apvalų ar keturkampį stalą garbingi politikai ar valstybės tarnautojai ir ima aiškintis, kas yra gėris ir blogis, kiek ir kaip politinė padėtis determinuoja konkretaus asmens laisvę, ar gailėstingumą galima priešinti teisingumui, ar žmogus atsakingas už savo poelgius, jei jūs juos motyvavo „iškreiptoji sąžinė“, ar įmanomas moralinis pritarimas altruistiniam hedonizmui, ar drąsos priimti savarankišką sprendimą dorybė yra vertinga savaime, o gal ji vertinga tik dėl laukiamos naudos, ar eutanazijos problemai taikytinas Dekalogo reikalavimas „Nežudyk“, kokiomis etinėmis koncepcijomis dera vadovautis sprendžiant šiuos bei kitus klausimus ir pan. Įsivaizduoju, jog šias ir kitas problemas etikos komisijos nariai rimtais veidais svarsto, aptardami kokio nors konkretaus asmens konkretų poelgį, tačiau svarsto

būtent taip, kaip ką tik aprašiau, kaip panašaus pobūdžio svarstymai pateikti etikos veikaluose bei vadovėliuose, t. y. svarsto teoriškai, conceptualiai, vadovaudamiesi dar Aristotelio sukurta *etikos, kaip dorovės teorijos*, samprata.

Žinoma, toks mano vaizduotės piešiamas etikos komisijų darbas visiškai neatitinka tikrovės. Tikrovė greičiau primena rusų carienės Jekaterinos vizitinėse kortelėse surašytas elgesio taisykles: „Vyrai neprivalo pasigerti prieš baliui pasibaigiant; bajorams draudžiama mušti savo žmonas baliuje; dvaro damoms draudžiama skalauti burnas prie stalo, šluostyti burnas staltiese ir krapštyti dantis ...“ [15, p. 41]. Tikrovėje vadinamosios „etikos komisijos“, užuot sprendusios išties etines problemas, analizuoja, ar konkretaus asmens elgesys atitinka ar neatitinka kurį nors konkretų elgesio kodekso ar net įstatymo straipsnį, o neretai tokie svarstymai primena carienės Jekaterinos nustatytą etiketo taisyklių deklaravimą. Kuo, pavyzdžiui, iš esmės skiriasi draudimas bajorams baliuje mušti savo žmonas nuo JAV federalinės valdžios Etikos kodekse teikiamo reikalavimo „dirbti visą dieną, nes už tai mokamas atlyginimas“? [žr. 10, p. 179–180]. Ir pirmas, ir antras reikalavimas – tai tik išsakmūs nurodymai, kaip elgtis. Juose paslėpta forma yra implikuotos galimos sankcijos, jeigu tų reikalavimų nebus paisoma. Carienės pageidavimas – įstatymas dvariškiams, o už nepaklusnumą įstatymams baudžiama. Akivaizdu ir tai, jog sankcijos (dalies atlyginimo netekimas, o gal net ir darbo netekimas) implikuotos ir ką tik minėtame „etikos“ reikalavime dirbti visą darbo dieną. Bet akivaizdu ir tai, jog minėti reikalavimai su dorove (morale) turi mažai ką bendra. Jau Aristotelis, sąvoką *ethos* siejdamas su įpročiais ir teigdamas, kad dorybės yra įgyjamos, o ne įgimos [3, p. 84], čia pat aiškino, jog dorovė yra nuostatos, o ne emocijos ar darbai. Tik nuostata leidžia suvokti, ar veiksmas yra geras, ar blogas [3, p. 90]. Aristoteliumi pritarė I. Kantas: „...kai kalbame apie moralinę vertybę, mums rūpi ne poelgiai, o vidiniai jų principai, kurių nematome“ [8, p. 33]. Ir toliau: „Dorovei negalėtų būti nieko blogesnio, negu noras ją išvesti iš pavyzdžių“ [8, p. 35]. Bent jau I. Kantas buvo įsitikinęs (ir įtikinamai kitiems įrodė, kad dorovės pagrindas yra laisva valia, kuri turi būti gera valia [8, p. 60–62]). Ir nors bet kurios šalies įstatymai yra grindžiami joje tuo metu susiklosčiusiomis dorovės normomis, tačiau esminis skirtumas tarp įstatymo ir dorovės normų visada išlieka tas pats: įstatymo reikalavimai turi prievartinį pobūdį, o doroviniai reikalavimai pirmiausia grindžiami visuomenės nuomone ir individo lais-

va valia paklusti jiems ar nepaklusti. Jau Aristotelis akcentavo, kad veiksmi, kurie atliekami per prievartą, o ne laisva valia, dorovės sferai nepriklauso. Net jeigu žmogus yra verčiamas padaryti nusikaltimą (pavyzdžiui, nužudyti kitą žmogų, nes jeigu jis to nepadarys, tai pats bus nužudytas), net ir tada, pasak Aristotelio, „kartais derėtų mirti ir būti kankinamam, nei pasirinkti prievartą“ [3, p. 99]. Žodžiu, kiek doroviniai reikalavimai yra reglamentuojami juridinių pobūdį turinčiuose etikos kodeksuose, tiek jie praranda savo dorovinę esmę. Minėtas JAV etikos kodekso reikalavimas „dirbti visą darbo dieną, nes už tai mokamas atlyginimas“ faktiškai yra implikuotas bet kurios šalies įstatymuose, reglamentuojančiuose darbo santykius. Jeigu nedirbama visą darbo dieną, darbdavys turi teisę ne tik nemokėti atlyginimo, bet ir atleisti darbuotoją iš darbo. Taigi čia nepastebima jokių *dorovės*, kaip „nerašytų“ bendrabūvio normų, *aspektų*. Žinoma, pagal Aristotelį, laisvos valios galimybę galima išvengti bet kuriuo – net ir gresiančios mirties – atveju. Žmogus, nepaisydamas jam iš anksto žinomų galimų sankcijų, gali apsispręsti nedirbti visą darbo dieną, bet tada jis neteks pragyvenimo šaltinio, kurio jam teks ieškoti kitur. O kitur jis vėl bus priverstas dirbti visą darbo dieną. Pasak D. F. Thompsono, tokia „laisvos valios“ išraiška, kaip sąmoningas apsisprendimas nedirbti, yra implikuota vadinaamoje *neutralumo etikoje*, reikalaujančioje iš valstybės tarnyboje dirbančių administratorių veikti neutraliai, t. y. jie privalo laikytis organizacijos sprendimų, o ne savo moralinių principų. D. F. Thompsonas, analizuodamas *neutralumo etikos* ir teigiamus, ir neigiamus aspektus, galop pripažįsta, kad „neutralumas suvyniojamas į paklusnumą“, t. y. valios laisvės, kartu ir moralumo, realiai nelieka [16]. Ne mažiau svarbi, gal net kur kas svarbesnė problema, implikuota plačiai paplitusiose sąvokose *etikos komisija*, *etikos kodeksas*, yra pati *etikos* sąvokos samprata. Tas problemiškas jau parodytas išivaizduojamoje *etikos komisijos* posėdžio „stenogramoje“: komisijos nariai, laikydamiesi paradigminės *etikos* sąvokos sampratos, svarsto ne konkretų kolegos X elgesį, o su šiuo elgesiu susijusias įvairias dorovės *grindimo koncepcijas*. Būtent toks, mano manymu, ir turėtų būti bet kurios etikos komisijos veiklos pobūdis, jeigu ji iš tiesų yra *etikos komisija*, o ne komisija, svarstanti politikų ir (ar) pareigūnų elgesį, dorą.

Galima paaiškinti paprasčiau.

Sąvoka *etika*, mano manymu, pradėta vartoti kur reikia ir kur nereikia. Štai, pavyzdžiui, dienraščio „Lietuvos žinios“ (Nr. 12, 2004-01-16)

pirmame puslapyje rašoma: „...Murzos surengtas piketas bei šio politiko elgesys neatitinka tarybos nario etikos, žeidžia žydų tautą ir kursto tautinę nesantaiką“. Antrame šio dienraščio puslapyje randu straipsnelį „Etikos komisija nagrinės opozicijos demaršą“, kuriame rašoma: „Mūsų nuomone, šie Seimo nariai [išėję iš posėdžių salės, pradėjęs kalbėti Prezidentui R. Paksui – S. K.] tokiais *neetiškais veiksmais* aiškiai pademonstravo nepagarbą Lietuvos valstybei.“ Pasaikių, kuriuose panašiai vartojama *etikos* sąvoka, galima rasti vos ne kasdien ir vos ne kiekviename dienraštyje. Kiekvienąsyk, kai tik išvystu panašius sakinius, man tiesiog nevalingai kyla klausimas: apie kurią etiką jūs kalbate, ponai?! *Kuria etika* vadovaujama rengiant įstatymus bei konkrečius Seimo, savivaldybių tarybų narių etikos kodeksus, kuria etika yra grindžiamas įsitikinimas, jog vieno ar kito asmens elgesys esąs „neetiškas“, t. y. amoralus, nepriimtinas visuomenei? *Kuria?* ...Sofistine, eudemonistine, stoiška, platoniška, hedonistine, krikščioniška, budistine? ...O gal kantiškąja, hjumiška, reliatyvistine, utilitaristine, marksistine? O gal gnostine, legistine, froidistine ar konfucionalistine? O gal vadovaujama šiomis moderniomis bei postmoderniomis etikos koncepcijomis kaip komunikacinė etika, preferencinė utilitaristinė arba vertybių etika? ...Ar dar kitokia?

Net vienas ir tas pats žmogaus veiksmas toje pačioje konkrečioje situacijoje skirtingų etikos, t. y. dorovės (moralės), filosofinių teorijų gali būti visiškai skirtingai vertinamas. Manau, kad garsėjantis savo, tarkime, ekstravagantišku elgesiu šiaulietis V. Murza buvo ir yra giliai įsitikinęs, kad jo kalbos ir veiksmai atitinka pačius aukščiausius dorovės standartus. Manau, kad ir išėję iš Seimo posėdžių salės Seimo nariai tokiu savo elgesiu ketino pademonstruoti būtent aukštus savo dorovinius principus. Kita vertus, ir V. Murzos, ir Seimo narių veiksmus jų oponentai vertina kaip *neetiškus*, t. y. nedorovingus, amoralius. Tad natūralu klausti, *kokiais vertinimo principais, kriterijais* vadovaujasi ir vieni, ir kiti. Jeigu tie vertinimo kriterijai ir principai būtų beveik vienodi, turbūt nekiltų konfliktų arba jų bent gerokai sumažėtų. Juk jei net, atrodytų, paprasčiausi dorinio elgesio imperatyvai (pvz., Dekaloge išsakyti kategoriškai reikalavimai nežudyti, nevogti, nepaleistuvauti ir t. t.), kurie yra laikomi bendražmogiški, gali būti nepripažįstami arba suvokiami kitokiomis prasmėmis. Tai ar reikia stebėtis, kad „nesusikalbama“ sprendžiant kur kas subtilesnius žmogaus doros klausimus, kylančius postmodername viešajame administravime, teisėje ir pan.

Štai, pavyzdžiui, gnostikų etika reikalauja ne tik nepaklusti minėtiems Dekalogo reikalavimams, bet ir elgtis priešingai jo nurodymams. Garsusis gnostikas Simonas Magas, kuris, pasak legendos, Romoje metė iššūkį pačiam apaštalui Petru ir jo buvo įveiktas, tiesiog demonstravo savo nepagarbą Dekalogui. Pasak E. Kernso, toks gnostikų polinkis atsiduoti arba nepaprastai griežtai askezei, arba ištvirkavimui buvo grindžiamas mintimi, jog krikščionių Dievas Tėvas, tapatinamas su žydų dievu Jahve, išties nėra Dievas, o yra tik Dievo emanacija – Demiurgas [21, p. 74–76]. Pasak gnostikų, Mozė ant Sinajaus kalno gavęs ne Dievo, o tik Demiurgo, kuris troško, kad žmonės jį laikytų Dievu, įsakymus. Tačiau netikram dievui paklusti nedera, tad reikia arba išvis atsisakyti Demiurgo suteikto gyvenimo, arba reikia viską daryti priešingai, negu jis paliepė, o Mozė persakė žmonėms.

Taigi gnostikų dorovės koncepcija, siekianti paaiškinti blogio esmę bei priežastis, buvo grindžiama Platono bei neoplatonikų ontologija, tiksliau sakant, tų ontologijų interpretacijomis. Jie atmetė Dekalogo reikalavimus, sakydami, jog tie reikalavimai *neturi visuotinumų dimensijos*, nes jie atsiranda tik iš „tarpinės būties“, „tarpinės būtybės – Demiurgo“. Tačiau Dekalogo dorovinius reikalavimus galima kvestionuoti ir priešingai. Štai šiuolaikinis vokiečių mistikas J. Lorberis yra įsitikinęs, jog Dekalogo reikalavimai esą *patys universaliausi*. Iš šio, atrodytų, gana paprasto teiginio J. Lorberis daro netikėtą išvadą: Dekalogo dorovinius imperatyvus žmonės dažniausiai supranta visiškai neteisingai, ir būtent tai yra pagrindinė amoralumo priežastis.

J. Lorberis klausia: ką reiškia sąvokos *nežudyk* [11, p. 38–39], *nevok* [11, p. 46–50]? Dievas yra Absolutas, tad ir Jo įsakymai yra absoliutūs, universalūs. Todėl jie turi būti vienodai taikomi ir „žemėje“, ir „danguje“.

Tačiau ką galima pavogti „danguje“? Vagygtė suprantama kaip nuosavybės slaptas pasisavinimas, tačiau kokią nuosavybę gali žmogus turėti „danguje“, t. y. antgamtėje? Žudymas – tai prievartinis kūno numarinimas, tačiau „danguje“ kūnų nėra. „Ką ir kaip „danguje“ galima nužudyti?“ – klausia J. Lorberis, pateikdamas ir daugiau analogiškų klausimų. J. Lorberio atsakymas netikėtas: mes, žmonės, nesuprantame tikrosios, dieviškosios dorovinių sąvokų prasmės!

J. Lorberis neteigia, kad profaninės sąvokų *žudyti, vogti* ir pan. prasmės (pavyzdžiui, žudyti vardan kokių nors „aukštų“ idealų yra leistina ir net pagirtina) nevertos dėmesio, tačiau jo įsitikinimas, kad greta profaninių dorovės sąvokų pras-

mių egzistuoja ir sakralinės, ezoterinės, yra implikuotas pačioje jo diskurso logikoje.

Šiuos pavyzdžius pateikiau tik todėl, kad doros normos, reikalaujančios nežudyti, nevogti ir pan., yra pastebimos net daugelio šalių įstatymuose. Tačiau regime, jog netgi tokius, atrodytų, nesvarstytinus reikalavimus galima kvestionuoti iš skirtingų pasaulėvaizdžių pozicijų. Krikščionių Bažnyčia dažnai yra kaltinama dėl praeities žiaurumų, tačiau net inkvizicijos „amoralumas“ nebuvo savitiksliis – jis buvo grindžiamas platoniška-augustinėška ontologija ir antropologija, tvirtinančia, jog kūnas esąs sielos kalėjimas. Logika čia paprasta: siekiant išlaisvinti sielą, būtina silpninti kūną, o kraštutiniais atvejais – net jį naikinti. Politinės kovos, neretai virstančios net žudynėmis, irgi yra grindžiamos vienokia ar kitokia pasaulėžiūra, atsirandančia iš vienokios ar kitokios ontologijos. Todėl vargu ar reikia stebėtis, jog nuteistųjų M. Burokevičiaus ir J. Jarmalavičiaus tragiškos Sausio 13-osios aukų kraujas nejudina, jog jie iki šiol jaučiasi esą teisingi ir sąžiningi žmonės, kovoję už vienintelius teisingus komunistinius idealus. Tokią sąžinę galima pavadinti *klystančiąja*. Jos kilmę puikiai paaiškino dar Tomas Akvinietis. Paprastais žodžiais tai nusako taip: žmogaus elgesį ir net tai, kas vadinama *sąžine*, pirmiausia lemia žmogaus įsitikinimai, grindžiami (kartais net nesąmoningai) vienokiomis ar kitokiomis filosofinėmis ir (ar) religinėmis pažiūromis. Tas elgesio grindimas ir yra etika, kaip vienokia ar kitokia filosofinė dorovės (moralės) teorija (konceptija). Ir nors, kaip minėta, Aristotelis *etikos* sąvoką siejo su įpročiais, tačiau pakanka atidžiau perskaityti jo garsųjį veikalą *Nikomacho etika*, kad suprastume, jog tame veikale Aristotelis *ne perteikia* tuometinius elgesio įpročius (papročius) bei elgesio taisykles, o *grindžia* savąją (eudemonistinę) dorovinio elgesio teoriją, ir *grindžia* ją savąja substancine būties samprata, pateikia savąją dorovinio elgesio filosofinę konceptiją.

Tačiau taip elgesio normos, dorovinės vertybės dažnai buvo grindžiamos ir Aristotelio laikais, ir daug vėliau. Vienos ir vienintelės etikos nebuvo, nėra ir turbūt nebus. Todėl net jei ir steigiamos įvairios etikos komisijos, jei ir kuriami įvairūs etikos kodeksai, tai pirmiausia reikėtų nurodyti, kuria etika, kaip filosofine doros teorija, ketina vadovautis tos komisijos, kuria etika grindžiami tie elgesio kodeksai. Dažnai vartojamas posakis *etiškas (neetiškas) elgesys* gali turėti prasmę tik tada, kai remiasi kuria nors konkrečia etikos konceptija.

Apie bandymus etikoje „išrasti dviratį“

Suvokus, jog egzistuoja daugybė etikos, kaip filosofinio doros grindimo, teorijų (konceptijų), ir kiekvieną apibrėžiant, kuria būtent etika remiamasi, galima žengti dar vieną žingsnį ir paklausti savęs: o gal išvis šios sąvokos vertėtų nevartoti, ar bent labai susiaurinti jos vartojimo ribas?

Kai neseniai perskaičiau, jog net „žmogaus emocinė sfera socionikoje yra siejama su *etikos* sąvoka“ [22], prisiminiau primirštą liaudies posakį: „Iš didelio rašto išėjo iš krašto!“ Jeigu jau net „emocinė sfera“ yra vadinama *etika* (ar bent siejama su ja), tai išvis tampa neaišku, kas yra ta *etika* ir kur bei kaip tą sąvoką galima vartoti. Be abejo, etikos istorijoje [žr., pvz., 12, p. 158–162] galima rasti, jog, pavyzdžiui, D. Hume savąją filosofinę dorovės konceptiją (etiką) bandė grįsti žmogiškais jausmais, emocijomis, tačiau etiką (kokią etiką?!) sieti tik su emocijomis (kokiomis?), mano manymu, yra bent jau nesupratimas arba etikos esmės nesupratimas.

Nesunku aptikti ir kitų kvestionuotinių etikos apibrėžimų. Pavyzdžiui, O. P. Dwivedi ir E. Engelbertas *etiką* apibrėžia kaip „žmogaus elgesį ir veiksmus sąlygojantį vertybių taikymą“ [5]. D. Paliduskaitė iš pradžių pateikia klasikinių etikos apibrėžimą: „Etika yra kritinė moralės analizė, t. y. moralės refleksija, siekianti analizuoti, kritikuoti, interpretuoti, pateisinti visuomenės vaidmenis, taisykles, santykius“ [14, p. 12], bet čia pat nurodo, jog etika dažnai suprantama ir kaip moralinės vertybės, ir kaip elgesio pasekmių teorija, ir kaip dorinio elgesio principai, ir kaip atsakomybės teorija bei moralinis aiškinimas, ir kaip paklusnumas autoritetui, ir t. t. [14, p. 13–18]. Kalbama (rašoma) apie *bendrają etiką*, apie *profesinę etiką*, *administracinę etiką* ir pan. Iškėlęs klausimą, ar galima *administracinė etika*, D. F. Thompsonas galop pateikia išvadą, jog „*politikos etika* yra įmanoma“ [16]. Analizuojant doros problemas valdžios struktūrose, viename ir tame pačiame straipsnyje [4] pakaitomis vartojamos tokios sąvokos: *etikos klausimai*, *etikos dilemos*, *etikos normos*, *etinė elgsena*, *moralinė elgsena*, *neetiškas elgesys kaip blogis* ir pan.

Iš tiesų sakoma, jog kuo toliau į mišką, tuo daugiau medžių. Dėl medžių gausybės imama neregėti paties miško, ir tada lengva pasiklysti. Bent jau tokį išpūdį sudaro ir J. Paliduskaitės parengtas vadovėlis *Viešojo administravimo etika* [14], ir kolektyvo parašyta studija *Valstybės tarnautojų etika* [18]. Tačiau jeigu tyrimuose požiūrių įvairovė yra ne tik neišvengiama, bet ir būtina, tai studijoms

skirtoje literatūroje, mano manymu, turėtų būti nurodyti bent orientyrai. Vadovėliuose, aptarus požiūrių įvairovę ir esamas problemas, turėtų būti pateiktos jau beveik nusistovėjusios sąvokų sampratos ir bent jau Lietuvos universitetinėje visuomenėje visuotinai pripažintos etinės koncepcijos.

Be abejo, „standartizuoti“ dėstomą etiką galbūt išvis neįmanoma, nes ne tik kiekviena filosofinė mokykla, bet ir kiekvienas dėstytojas turi savo – ir dažnai net kategorišką – požiūrį. Bet jei jau ir universitetinėse studijose egzistuoja *normatyvinė* viešojo administravimo etika, kurios T. L. Cooperis pateikia net tris funkcijas: pateikti atitinkamų etikos principų sampratą; nustatyti tuos principus palaikančias dorybes; sukurti analitinius metodus, kuriuos būtų galima taikyti konkrečiose situacijose interpretuojant tuos principus [6], tai tam tikras etinių pažiūrų „standartizavimas“, mano manymu, yra tiesiog būtinas. Tokį „standartizavimą“ suponuoja pati viešojo administravimo ir jurisprudencijos normatyvinė prigimtis. Tiesa, net įstatymuose ir, žinoma, įvairiuose elgesio ar etikos kodeksuose, dažnai yra vartojamos tokios kokybinės sąvokos: *adekvatus*, *patartina*, *tinkamas*, *saugus*, *įvykdomas* ir pan. Taip daroma todėl, jog neįmanoma griežtai reglamentuoti visų galimų aplinkybių, neįmanoma „standartizuoti“ gyvo ir besikeičiančio gyvenimo [5]. Tačiau įmanoma vengti ir išvengti tos dirbtinės painiavos, kuri, mano manymu, kyla, kai pažeidžiamas garsusis *Okamo skustuvo* reikalavimas „be reikalo nedauginti esmių“. Pakaktų, mano manymu, *atsisakyti* (bent jau studijoms skirtoje literatūroje) sąvokų *etika*, *moralė*, *dorovė* daugybės interpretacijų, grįžti prie klasikinių šių sąvokų sampratų, ir nemaža dalis painiavos išnyktų. Paanalizuokime D. F. Thompsono teiginį, jog „į administracinės *etikos* sampratą įeina *moralės* principų taikymas pareigūnų *elgesiui* institucijose“ [išskirta – S. K.]. *Pastabose* jis šį teiginį komentuoja taip: „Galima daryti prielaidą, kad didelio filosofinio skirtumo tarp *etikos* ir *moralumo* nėra [...]. Kai kalbame apie konkrečios profesijos principus [...], *etika*, kaip terminas, skamba labai natūraliai; bet kai kalbame apie asmens elgesį [...], labiau tinka terminas *moralumas*. Bet savo bendrąją prasmę abu terminai reiškia tą patį“ [16]. Tačiau ar iš tiesų pateiktame pavyzdyje *etikos* ir *moralumo* terminai reiškia tą patį? Jeigu taip, tada kodėl jie skirtinguose kontekstuose įgyja skirtingą „natūralumą“? Abejonių, kad *moralės* ir *etikos* sąvokos yra glaudžiai susijusios, nekyla net ir menkai išprususiam žmogui jau vien dėl to, kad jos ir buitinėje kalboje, ir žiniasklaidoje, ir, kaip matome, filosofiniuose veikaluose nuo-

lat vartojamos kaip sinonimai. Tačiau D. F. Thompsonas nepastebi, kad jis pats sau prieštarauja sakydamas, jog vienu atveju geriau tinka vartoti *etikos* sąvoką, o kitu atveju geriau tinka vartoti *moralės* sąvoką. Jeigu „bendroji prasmė“ šios sąvokos terminai reikštų visiškai tą patį, paprasčiausiai nejaustume prasminių skirtumų niuansų.

J. Palidauškaitė konceptualiame darbe [13] atkreipė dėmesį į tai, jog „ne visi etikos klausimais rašantys autoriai gilinaisi į teorinius aspektus, prie kurių būtų galima priskirti etikos ir moralės tapatumo klausimą.“ Tačiau daugiau autorė apie tai nesvarsto. Tiesa, ji pateikė jau įvardytą klasikinę etikos sampratą, kurią, remdamasis modernia terminologija, suformulavo E. McColloughas, bet autorė viešajame administravime daugiausia dėmesio skyrė plačiai paplitusioms šios sąvokos interpretacijoms, neteikdama pirmenybės nė vienai iš jų. Be abejo, pats darbo tikslas rasti pilietinės visuomenės ir etikos sąlyčio taškus autorę vertė tyrinėti gana klaidžią esamybę, o ne siekiamybę ar bent jau paradigminius teiginius. Tačiau *etikos* ir *moralės tapatumo* problema, bent jau remiantis *Okamo skustuvo* principu, mano manymu, yra pakankamai svarbi, kad ją pasidomėtume rimčiau. Darsyk pakartosi: jeigu teoriniuose svarstymuose ne tik įmanoma, bet ir būtina tirti pačius įvairiausių minimų sąvokų prasmių niuansus, tai mokymo priemonėse, kuriose paprastai aptariama ir susiklosčiusi esamybė, turėtų dominuoti klasikinės (paradigminės) tų sąvokų prasmės vien todėl, jog tai gerokai sumažintų terminologinę painiavą, pastebimą net iškilųjų mąstytojų darbuose.

Labai nudžiugau atradęs, jog šis gana seniai susiformavęs mano požiūris yra būdingas ne vien man. Kaip teigia T. L. Cooperis, pastaraisiais dešimtmečiais pagaliau vis daugiau dėmesio imta skirti moralės filosofijos kalbai, o toje kalboje vis dažniau, remiantis A. MacIntyre, imama vartoti ne *etikos* sąvoka, o tokios kur kas skaidresnės sąvokos kaip *dora*, *dorybės*, *elgesys*, *profesinė veikla* ir pan. [6]. Vis dėlto viešasis politinis diskursas, kuris glaudžiai susijęs ir su viešuoju administravimu, pasak G. Lakoffo, adekvataus moralinio žodyno iki šiol neturi [10, p. 384]. Taip yra todėl, kad visa mūsų kalba yra metaforiška, o moralinė kalba yra fundamentaliai metaforiška, kupina lakios vaizduotės [10, p. 41]. Be abejo, šio autoritetingo „kognityvinio mokslo“ atstovo kai kuriuos teiginius galima kvestionuoti, tačiau daugumos dorovinių (moralinių) sąvokų tam tikras metaforiškumas yra akivaizdus. Jau vien tai nepaprastai sunkina ir *nedviprasmiškų* dorovės kon-

cepcijų kūrimą, ir galimybę iš jau esamų dorovinių principų dedukuoti visas įmanomas *nedviprasmiskas* elgesio taisykles.

Sakoma: „Genys margas, o pasaulis dar margesnis“, ir tame „margame pasaulyje“ racionalų mąstymą lemianti binarinė logika ir „loginis atomizmas“ dažnai pasirodo esantys silpni. Tada juos keičia gešaltinis (holistinis) pasaulio bei jo reiškinių suvokimas, kurį kalboje ir reprezentuoja metaforos. Kita vertus, *proto pretenzijos* viską apėmė ir „sudėlioti į lentynėles“ (logiškai „atomizuoti“) holistinio suvokimo bei mąstymo tiesiog „nekenčia“, esminius holizmo neapibrėžtumus paprasčiausiai atmeta ar bent juos ignoroja. Protas reikalauja aiškumo ir nedviprasmiškumo, ir jie pasirodo kaip opozicijos. Tačiau aptikti šias opozicijas vis sudėtingesniame socialiniame ir politiniame gyvenime darosi kaskart sunkiau. Būtent tai, mano požiūriu, skatina ir teoretikus, ir praktikus ieškoti jau žinomų *etikos, moralės, dorovės* sąvokų prasmų vis naujų niuansų, atitinkančių naują *patirtį*, arba tas sąvokas tikslinti, jas derinti su naujomis konkrečiomis aplinkybėmis, situacijomis. Kai kuriais atvejais, kada bandoma išsakyti tai, kas dar niekada nebuvo išsakyta, kas yra tik gana miglotai nujaučiama, toks naujų sąvokų įvedimas ar jau esamų „transformavimas“ turbūt yra pateisinamas (pvz., M. Heideggerio, E. Husserlio terminalogija, ypač Aristotelio sukurti „naujadarai“). Bet kai kalbame (rašome) apie dorovines problemas, toks „naujų“ sąvokų *perteklius*, mano manymu, vargu ar pateisinamas todėl, jog visos tos dorovinės kolizijos, pastebimos tik „technologiniame“, „informaciniame“, „postindustriniame“ amžiuje faktiškai yra tūkstantmečių senumo. Žmogaus prigimtis per tūkstantmečius mažai pasikeitė, jei išvis pasikeitė, tad vargu ar pasikeitė ir dorovinių kolizijų esmė. Tada ar reikia, ar būtina bandyti atrasti tai, kas jau seniai atrasta? Dviratį galima tobulinti, bet naujo dviračio jau niekas neišras, nes tai bus ne dviratis, o kažkas kita.

Profanacija

arba

Išvados, siūlančios „nedauginti esmių“

Postmodernizmo džiunglėse toliau teikiamus siūlymus išties galima pavadinti profanais, nes nepasakysiu nieko tokio, kas nebūtų visuotinai žinoma. Be to, kaip minėjau, remsiuosi ne kokiais nors autoritetingais tyrinėjimais, o beveik banaliais tapusiais „vadovėliniais“ teiginiais.

Taigi visuotinai žinoma, jog *etikos* sąvoka yra kilusi iš graikų žodžio *ethos*, reiškiančio bendruo-

menės ir kilmės apibrėžtą gyvenamą vietą, ten gyvenančių žmonių papročius, elgesio pobūdį, charakterį. *Moralės* sąvoka – tai faktiškai *etikos* sąvokos vertinys į lotynų kalbą. Manoma, kad šią sąvoką įvedė Ciceronas. Moralė, kaip ir etika, ilgainiui ėmė reikšti žmogaus asmeninę gyvenseną, individo mąstyseną, charakterį, dorumą [1, p. 17; 20, p. 10]. Plintant graikų-romėnų kultūrai, viduramžiais Vakarų Europoje lotynų kalba tapo „tarptautine“, todėl paplito *moralės* sąvokos vartojimas. Ji pradėta vartoti lygiagrečiai (sinonimiškai) su vietinėse (tautinėse) kalbose vartojama analogiška *dorovės* (angl. *honesty*, vok. *sitte*, rus. *к̄с̄а̄а̄н̄н̄а̄а̄к̄к̄н̄н̄ū*) sąvoka ir netgi pamažu ėmė ją išstumti.

Kaip minėta, jau Aristotelis *etikos* sąvokai suteikė kur kas platesnę nei etimologinę prasmę. Jis *etiką* pavadino „mokslu“ apie dorybes, elgesį, charakterį, aukščiausiojo tikslo, t. y. gėrio, siekimą, o gėrį siejo su laime [3, p. 63–73]. Atsižvelgiant į tai, jog filosofija nuo mokslo atsiskyrė [1, p. 21–27], *aristotelinę etiką* galima apibrėžti kaip filosofinę dorovės (*moralės*) teoriją ar bent kaip filosofinę dorovės (*moralės*) koncepciją. Būtent tokią prasmę *etikos* sąvokai ir teikiau, šiame tekste rašydamas apie *etikos komisijas, etikos kodeksus* ir pan.

Etikai, apibūdinamai kaip *moralės* refleksija, gana dažnai yra teikiama ir *moralės* filosofijos prasmė. Ši filosofija kelia sau uždavinius iširti moralumo prigimtį, moralinio privalumo ir moralinio vertinimo esmę, visuomenės moralines funkcijas [9]. I. Kantas ją vadino *dorovės metafizika* [8]. Žinant, jog *metafizikos* ir *filosofijos* sąvokos iki pozityvistinės filosofijos atsiradimo buvo vartojamos sinonimiškai, žinant ir tai, jog *dorovės* ir *moralės* sąvokos yra sinonimiškai vartojamos iki šiol, nesunku suvokti, jog kantiškoji *dorovės metafizika* yra ne kas kita kaip I. Kanto *moralės* filosofija. Tiesa, dėl analitinės filosofijos tai, kas vadinama *moralės filosofija*, dabar įgavo kiek kitokią – *metaetikos* – prasmę. Skirtingai nei etika, kuri grindžia vienokius ar kitokius dorovinius (*moralinius*) principus, *moralės filosofija*, vaizdžiai tariant, bando grįsti ar bent paaiškinti pačią etiką, t. y. filosofškai tiria vienokios ar kitokios *etikos* ontologines prielaidas, epistemologinį, socialinį, psichologinį ir kitokį grindimą.

Moralės ir *dorovės* sąvokas kiek griežčiau skyrė tik G. Hėgelis [20, p. 11–12; 13]. *Moralę* jis sieja su žmogaus poelgių subjektyviais aspektais: subjektyviais vertinimais, išgyvenimais, „žemiškomis“ kintančiomis elgesio normomis, o *dorovę* – su poelgių objektyviais aspektais, t. y. su tuo, kaip poelgius vertina visuomenė – šeima, kolektyvas,

tauta ir pan. *Moralė* apibūdinama kaip asmenybės charakterio, jos dorybių (ar nedorybių) visuoma, susijusi su žmogaus gebėjimu (negebėjimu) susivaldyti, protu nugalėti aistras, geidulius ir pan. *Dorovė* labiau susijusi su elgesio visuotinumais siekimu, elgesio normų kūrimu ir jų laikymusi. Be abejo, jau paprastas klausimas, kaip gali būti, jog pats žmogus gali sukurti visuotinas elgesio normas, teiktą skirtumą tarp moralės ir dorovės daro kvestionuotiną. Taigi nestebina, jog šis skirtumas yra labiau akcentuojamas tik akademinėse studijose, o praktikoje abi šios sąvokos, kaip minėta, iki šiol vartojamos sinonimiškai.

Vis dėlto, mano manymu, bent jau kalbant (rašant) apie viešąjį administravimą, valstybės tarnautojų elgesį, derėtų vartoti ne *moralės*, o *dorovės* sąvoką, nes būtent ji akcentuoja individo elgesio visuomeninį aspektą, elgesio normų visuotinumą, elgesio normatyvinį pobūdį.

Yra dar viena priežastis, dėl kurios mes turėtume kur kas dažniau vartoti *doros*, *dorovės*, o ne *moralės* sąvoką. Ji labai paprasta: kam vartoti lotyniškus žodžius, jeigu turime puikių lietuviškų?!

Etikos sąvokos vartojimas, mano manymu, yra tinkamas tik akademinėse studijose ir akademinėse diskusijose, be abejo, susijusiose su viešuoju administravimu, politika, valstybės tarnautojų elgesiu ir pan. Konkrečioms konkrečių žmonių elgesio problemoms spręsti formuojamos įvairios etikos komisijos *etikos*, kaip filosofinės dorovės teorijos, klausimų tikrai nesvarsto ir vargu ar svarstys. Be to, kaip minėta, tokios komisijos, svarstydamos net konkrečius valstybės tarnautojų, politikų ir kitų asmenų elgesio, doros klausimus, išsik turėtų apibrėžti, *kuria etika* jos vadovaujasi (tai, beje, ir yra sunkiausia).

Tvirtai tikiu, kad tokios sąvokos, kaip: *etikos komisija*, *etikos kodeksas*, net *valstybės tarnautojų etika*, *viešojo administravimo etika* ir *profesinė etika*, yra nevertotinos. Jas turėtume keisti: *doro(vė)s komisija*, *dorovės (moralės) kodeksas*, *elgesio kodeksas*, *valstybės tarnautojų elgesio taisyklės* ir pan. Jei nenorima atsisakyti *etikos* sąvokos, kai kalbama (rašoma) apie visokias „profesines etikas“, tada geriau vartoti tokias lingvistines konstrukcijas kaip *etika viešajame administravime*, *etika valstybės tarnyboje* ir pan.

Tiesa, jau minėtas liaudiškas posakis „Iš didelio rašto išėjo iš krašto“, atrodo, tinka ir kai kuriems filosofinės literatūros vertėjams. Pavyzdžiui, knygos *Valstybės tarnautojų etika* [18] originalus pavadinimas yra *Public Servise and Ethics*. Tad šį pavadinimą į lietuvių kalbą derėtų versti *Viešasis administravimas [tarnyba] ir etika* [išskirta – S. K.]. R. A. Chapmano straipsnis *Ethics in*

Public Servise turėtų būti verčiamas *Etika viešajame administravime (Valstybės tarnautojų etika)* [5]. J. S. Bowmano straipsnio pavadinimas *Ethic in Government* išverstas *Valdžios struktūrų etika* (turėtų būti *Etika valdžios struktūrose* arba *Etika valdyme*) [4].

Iš pradžių atrodo, jog esminio skirtumo tarp pateiktų pavadinimų nėra. Palyginkime šiuos pavadinimų vertimus: *Etika valstybės tarnyboje* ir *Valstybės tarnautojų etika*. Pirmasis pavadinimas susijęs su vienokios ar kitokios etikos, kaip dorovės filosofinės teorijos, principų vartojimu valstybės tarnyboje, su tos etikos grindimu ir taikymu konkrečiose situacijose. Tuo tarpu antrojo straipsnio pavadinimas teigia mintį, jog valstybės tarnautojai turi ar privalo turėti kažkokią *specifinę ir normatyvinę* dorovės teoriją ir privalo ja vadovautis. Perskaičius ir minėtą straipsnį [5], ir knygoje [18] išspausdintus kitus straipsnius, galiu tvirtai pasakyti, kad juose *etikos* vartojimas suprantamas būtent pirmąja reikšme. Tačiau vertėjai „niuansų“, deja, nesuprato. Tačiau ar toks nesupratimas atsitiktinis? Ar nėra taip, kad tankiose etikos džiunglėse jau seniai pasiklydome ir laikas ieškoti kelrodžių?

Šiuos klausimus palieku be atsakymų. Viliuosi, jog diskusijose atsakymus pateiks akademinė visuomenė.

Vis dėlto drįstu pateikti išsakytą savo požiūrį tezėmis:

1. Jei sąvokų *dorovė* ir *moralė* skirtumai yra gana menki, jei jie yra „akademiški“ (nors universitetuose ir juos būtina įsisavinti), tai sąvokas *dorovė* ir *etika* vartoti sinonimiškai nedera, nes *etika* yra ne kas kita kaip dorovės filosofinė teorija.

2. Kai kalbame (rašome) apie vienai ar kitai profesijai priklausančių žmonių elgesį ar specifines elgsenos taisykles, pakaktų vartoti verifikuojamą sąvoką *elgesys*. Kai kalbame (rašome) apie specifines elgesio taisykles ir (ar) normas grindžiančius dorovės principus, galėtume vartoti sąvokas *dorovė*, *moralė*.

Pavyzdžiui, vietoje „Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklių“ [19] geriau tinka rašyti (kalbėti) apie valstybės tarnautojų *elgesio taisykles*, arba apie valstybės tarnautojų *doros principus* ir pan. Pavyzdžiui, Seimo etikos ir procedūrų komisijos pavadinimas galėtų būti pakeistas į kur kas prasmingesnį pavadinimą „Dorovės ir procedūrų komisija“ ir pan.

3. Tada, kai nesigilinama į G. Hėgelio teiktus sąvokų *moralė* ir *dorovė* skirtumus, vietoje *moralės* sąvokos derėtų vartoti *dorovės* sąvoką todėl, kad ši sąvoka yra lietuviška, turi gilią semantinę prasmę.

4. Kai vartojama *etikos* sąvoka, kiekvienąsyk būtina apibrėžti, *kuria etika* mes grindžiame vienokį ar kitokį dorinio elgesio vertinimą, kokie to vertinimo kriterijai. Tą padaryti, turbūt yra sunkiausia, tačiau jei to nedarysime, visos kalbos apie *etiką*, kaip kažkokią savaiminę duotybę, universalią visiems žmonėms ir visiems laikams, neturi prasmės.

Literatūra

1. Anzenbacher A. *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1992.
2. Anzenbacher A. *Etikos įvadas*. Vilnius: Aidai, 1998.
3. Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990. P. 61–274.
4. Bowman J. S. Valdžios struktūrų etika: apklausa. *Valstybės tarnautojų etika*. Vilnius: Margi raštai, 2002. P. 37–49.
5. Chapman R. A. Valstybės tarnautojų etika. *Valstybės tarnautojų etika*. Vilnius: Margi raštai, 2002. P. 14–36.
6. Cooper T. L. Hierarchija, dora ir profesinė viešojo administravimo praktika: normatyvinės etikos perspektyvos. *Valstybės tarnautojų etika*. Vilnius: Margi raštai, 2002. P. 68–89.
7. Kanišauskas S. *Filosofija ir psichologija: santykis ir pasaulėvaizdžio kontekstai*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
8. Kantas I. *Dorovės metafizikos pagrindai*. Vilnius: Mintis, 1980.
9. Kuzmickas B. Dabartinės etikos bruožai. *Gėrio kontūrai*. Vilnius: Mintis, 1989. P. 7–23.
10. Lakoff G. *Moral Politics*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1996.
11. Lorberis J. *Vaikų dangaus karalystė*. Vilnius: Austėja, 1994.
12. MacIntyre A. *Trumpa etikos istorija*. Vilnius: Charibdė, 2000.
13. Palidauskaitė J. Etikos vaidmuo pilietinėje visuomenėje. *Filosofija. Sociologija*. 2000. Nr. 3. P. 3–10.
14. Palidauskaitė J. *Viešojo administravimo etika*. Kaunas: Technologija, 2001.
15. Radzivonas J. A. *Aforizmai* (Rinktinės mintys). Kaunas: Antikvaras, 1939.
16. Thompson D. F. Ar galima politikos etika? *Valstybės tarnautojų etika*. Vilnius: Margi raštai, 2002. P. 50–67.
17. Tomas Akviniėtis. *Ištraukos*. Vilnius: Logos, 2000. P. 6–85.
18. *Valstybės tarnautojų etika*. Vilnius: Margi raštai, 2002.
19. Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 62–265.
20. Гусейнов А. А., Апресян Р. Г. *Этика*. Москва: Гаролрики, 1999.
21. Кернс Э. *Дорогами христианства*. История церкви. Москва: Протестант, 1992.
22. Кривошеев Е. М. Для тех, кто еще не знаком с соционикой. *Характеры и отношения*. Москва: Армада-пресс, 2002. С. 8–31.

Saulius Kanišauskas

To the Usage of Concept of Ethics in Public Administration and Jurisprudence

Summary

The paper being of polemic character discusses the usage of such concepts as „ethics“, „morality“ and Lithuanian concept „dorovė“ in public administration, jurisprudence and academic discourse. Referring to the classical (Aristotelian) ethics as the conception of philosophical theory of morality, the paper analyses satirized stenography of the Commission on Ethics and Procedures sitting in the Seimas of Lithuanian Republic. The paper claims that in most cases the concept of „ethic“ should be replaced by the Lithuanian concept of „dorovė“ or at least by the international concept of „morality“; „behavior code“ or at least „morality code“ should be used instead of „the code of ethics“. In the case of speaking or writing about the real problems of ethics, it is suggested to explicate which ethical theory of philosophy as the science of morality is observed.

Saulius Kanišauskas – Lietuvos teisės universiteto Valstybinio valdymo fakulteto Filosofijos katedros docentas, humanitarinių mokslų daktaras.

Telefonas (+370 5) 2714628

Elektroninis paštas FLK@ltu.lt

Straipsnis įteiktas 2004 m. balandžio mėn.; recenzuotas; parengtas spausdinti 2004 m. liepos mėn.